

Kapitalisme som virkelighed eller religion?

af Kristian Paris | apr 28, 2023 | artikler, Prosa | 0 Kommentarer

Er kapitalismen blevet til en uopnåelig religion vi alle tilbeder, eller er den blevet synonym med virkeligheden, så vi helt glemmer, at vi lever i et kapitalistisk samfund? Eller er kapitalismen mere kompleks end som så og måske noget helt tredje? For de fleste kan svaret måske være irrelevant; uanset hvad lever vi et kapitalistisk samfund. Ønsker man modsat et opgør med vores nuværende samfund, kan det være belejligt at gøre sig klart, hvilken størrelse kapitalismen egentlig er.

Et muligt svar forsøger de to samfundsteoretikere, Walter Benjamin og Mark Fisher, at udlægge i henholdsvis *Kapitalisme som religion* og *Realistisk kapitalisme*, der har lige omkring et århundrede i aldersforskel. Noget tyder på, vi endnu ikke har fået svaret.

Kapitalisme som religion er et ganske lille skrift af Walter Benjamin fra 1921 udgivet posthumt. Siden sin udgivelse har det "lille kapitalismefragment" tjent som inspiration for adskillige kritikere af kapitalismen. I denne udgave fra 2020 har Antipyrene fået Mikkel Bolt og Dominique Routhier til at oversætte, redigere og tilføje to tekster (af Giorgio Agamben og Robert Kurz), der på den ene eller den anden måde forholder sig til Benjamins originale tekst.

100 års kapitalismekritik

Som udgangspunkt er titlen egentligt meget sigende for Benjamins greb om kapitalismen; at den er blevet til en religion. En form for religion, der bestemmer og definerer den måde vi oplever virkeligheden på. På samme måde som religion(er) historisk har spillet en central rolle for udformningen af sociale normer, moral og etik og mere konkrete domæner som arbejdstid og strukturering af familieformer. Kapitalismen har nu forvandlet sig til noget lignende. Hverdagen er ifølge Benjamin blevet indordnet under kapitalens logik og er bestemt og medieret af markedet og dets jagt på at skabe profit. Alt handler i vores tid om kapitalen, der har erstattet Gud som det vigtigste element i den menneskelige praksis.

Benjamin hævder dog ikke, at kapitalismen har indtaget nøjagtigt samme bestemmende karakter som religionen. Nej, det handler ikke om, at folk *tror* på kapitalismen, som de tidligere troede på Gud som en transcendent, alvidende figur. Det handler i højere grad om en anden form for relation. Som Kurz i hans kommentar påpeger, er kapitalismen blevet en form for dulmende, lindrende entitet som fungerer på samme måde som opium. Nu er det ikke "religion, der er opium for folket" som Marx hævdede, men snarere kapitalen, der har indtaget denne rolle.

Benjamin gemt i Fisher

Kapitalisme som religion er et kort fragment, men det kan være svært at tilgå, hvis ikke man har et grundlæggende kendskab til Marx og Weber. Sproget er elegant, men indholdet svært tilgængeligt, og denne kombination gør, at fragmentet kræver tid og koncentration. Men det er det værd. Særligt når dens hovedtese kan ses reflekteret i mere nutidig litteratur.

Det bringer mig til den moderne udbygning af Benjamins kapitalismekritik. I Mark Fishers *Kapitalistisk realisme* fra 2021 tager han afsæt i mange af Benjamins kritikpunkter af kapitalismen. Han forstår dog ikke kapitalismen som en religion (ikke længere i hvert fald) men snarere som noget, der har gjort sig selv synonym med virkeligheden. Kapitalismen er blevet til en verdenstilstand, der ikke kan adskilles fra virkeligheden, *som om kapitalismen var virkeligheden*. Det er ifølge Fisher på flere måder. En af dem er, at kapitalismen selv har fået en form for fetichistisk karakter. Kapitalismen har fået en værdi, der er mere end den, den i første omgang er et produkt af. Der er en vis form for højere værdi indlejret i kapitalismen på en sådan måde, at selve kapitalismen som markedsform, er blevet ophøjet til, eller snarere har overskredet, sine egne forudsætninger, og på den måde er blevet til den eneste måde, hvorpå samfundet kan indrettes. Den er ikke længere 'kun' en markedsform, den er meget mere. Den bestemmer vores hverdag og vores måde at tænke på – nærmest som en religion.

Det er der som sådan ikke noget helt nyt i; Marx forstod allerede kapitalismen som feticherende. Men ikke selv som fetichistisk, eller fetich-gjort. Det er her, at Fisher, og på sin vis også Benjamin, bidrager til kritikken. Fisher trækker gennemgående på eksempler fra popkulturen; hans argumentation er spækket med referencer til film, bøger, musik og malerkunst. Det kan være svært at navigere i, hvis ikke man har tiden til konstant at læse op på referencerne, men ikke desto mindre tilfører det Fishers kapitalismekritik en mere aktuel form.

Når det så er sagt, er *Kapitalistisk Realisme* også enormt teoritung; der trækkes meget på Hegel, Lacan og moderne neoliberalisme, og det kan til tider være svært at følge med. Særligt, hvis man heller ikke er med på

de popkulturelle eksempler, som fx hvordan en sammenligning af filmen *Heat* og Martin Scorsese gangsterfilm, eksempelvis *Goodfellas* og *Godfather*, tjener til at illustrere, hvordan industrien har udviklet sig fra *fordisme* til *postfordisme*. Eksempler, der er svære at forholde sig til, hvis man ikke lige har disse helaftefilm friske i erindringen, men som er tiltænkt en understøttende funktion for den komplekse filosofiske teori, der præsenteres.

Kapitalismens realistiske mekanismer

Men der hvor Fisher virkelig har ramt hovedet på sømmet, og hvor hans virvar af kulturelle referencer og hardcore filosofi giver lidt mere mening er i hans udlægning af, hvordan den *kapitalistiske realisme* kan *afrealiseres*.

For at fravriste kapitalismens parasitære angreb på virkeligheden, er det nødvendigt at identificere de tidspunkter, hvor de to ikke er identiske – hvor virkeligheden ikke er kapitalistisk eller hvor kapitalismen *ikke* er realistisk. Fishers påpeger selv et meget aktuelt eksempel: klima- eller økokatastrofer. Her slår den kapitalistiske virkelighed sprækker og lukker vand ind. Systemet er ikke i stand til at løse problemerne uden at underminere sig selv. Kapitalismen viser tegn på dysfunktionalitet.

Kapitalismen kan kun miste sin slagkraft ved at blive gjort opmærksom på det, der ligger uden for dens realisme. Men det er netop dette aspekt som kapitalismen selv har afskaffet en tro på. Fishers *refleksive impotens* skal forstås som et symbol på det. Der eksisterer ikke nogen tro på, at det er en mulighed at afsløre kapitalismens "falske" bevidsthed og fremstilling af verden. Man ser ikke nogen mulighed for at overskride den etablerede virkelighed, der er ingen transcenderende faktor, der kan ryste kapitalismen og gøre opmærksom på de elementer, der ikke er sammenfaldende med den – de elementer, der ikke er *realistiske* og således ligger uden for. Der er ingen tro på, at Kejseren måske alligevel ikke har nogen klæder på.

Set i lyset af hinanden komplimenterer de to udgivelser hinanden godt – selvom aldersforskellen er til at få øje på. Benjamin er et godt udgangspunkt, hvis man ønsker at begynde sin læsning af kapitalismekritik i en ende, der ikke bygger al for meget på Marx og Lenin. I den forbindelse er Fisher god til at eksemplificere, hvordan en kapitalismekritik også – i vores *realistiske* samfund – kan se ud.

Info

Walter Benjamin: Kapitalisme som religion

Redigeret af Mikkel Bolt & Dominique Routhier

Forlag: Nebula & Antipyrine

2020

92 sider

Mark Fisher: Kapitalistisk realisme

Forlag: Passive/Aggressive & Antipyrine, 2021

Oversat af Mathias Ruthner

2021

159 sider

Facebook

Twitter

Mail

Kategorier

Anmeldelser (11)

Artikler (38)

artikler (1)

Biografi (6)

Faglitteratur (7)

Fotobog (2)

Grafisk novelle (7)

Ikke kategoriseret (1)

Interview (11)

Litterær begivenhed (1)

Lyrisk (115)

Mixed media (40)

Modsporsliv (1)

Novellesamling (6)

Prosa (208)

Tidsskrift (1)